

ВІЛЬНА ЛЮДИНА І МЕЖІ СОЛІДАРНОСТІ

У публікації зазначено особливості процесів солідаризації в умовах глобальних соціальних трансформацій, вказано на переважно емоційний характер солідаризації. Підкреслено зростання впливу індивідуальних прав і свобод людини, що, відповідно, має підвищувати індивідуальну відповідальність, однак на практиці це успішно реалізується лише солідарно, завдяки суспільним екстатичним станам.

Ключові слова: спільнота, цінності, права людини, Мирослав Попович

The article mentions features of solidarity processes in terms of global social transformations, emphasizing mostly emotional characteristic of the solidarity. It focuses on an increasing influence of individual human rights and freedoms, which have to increase individual responsibility, although in practice it can be achieved only solidary due to public ecstatic states.

Keywords: community, values, human rights, Myroslav Popovych

Для людини природно впродовж свого життя самоідентифікуватися, ототожнюючи чи, навпаки, протиставляючи себе тим чи іншим спільнотам. І якщо значний період історії домінували часові вимоги до зміни ідентичності людини, то в сьогоденні переважають просторово-синхронні виклики, пов'язані з соціальними трансформаціями, що торкаються навіть найбільш традиційних суспільств і нерідко ставлять під сумнів існуючі соціальні ідентичності, культурні норми та цінності. Під час такої життєвої ситуації, особливо на тлі структурних змін соціуму, набагато гостріше, ніж зазвичай, постає проблема солідаризації чи розмежування з тими чи іншими спільнотами чи навіть суспільствами.

Якщо не зважати на особливості формування сімейно-родинних та переважної більшості релігійних спільнот, де найчастіше особи стають причетними до спільноти за фактом народження, то солідаризація індивідів за іншими моделями самоідентифіка-

ції вимагає певною мірою самоусвідомлення, якщо не на підставі власного досвіду, то принаймні власного рішення, що знову ж таки потребує якихось базових знань щодо тієї чи іншої групи. В іншому разі, ототожнення себе з тією чи іншою спільнотою ухвалюється в результаті самих емоційних переживань і не базується на раціональних аргументах. Не те, щоб свідоме рішення не мало емоційної забарвленості, йдеться про те, що ігноруються, бо ймовірно, відсутні, загальноприйнятні чи транскультурні поняття, які б функціонували як універсальні ціннісні референти, такі як «свобода, справедливість, солідарність» — пом'якшений, що за словами М. Поповича, західний прогресистський варіант гасла «свобода, рівність, братерство» [3].

Не набагато краща ситуація з юридично формалізованими і здавалося би раціональними законами, що могли б виконувати роль загальноновизнаної системи соціального регулювання, спираючись на ствердження індивідуальних прав і свобод, бо саме ці права агресивно не дотримуються в моменти соціальних трансформацій. До речі, на думку Х. Арендт, втрата прав людини, що належить до якоїсь частини суспільства, в ім'я цілого суспільства являє собою характерну рису тоталітарних режимів [1, с. 349].

Зазначені на початку просторово-синхронні соціальні трансформації, спричинені глобальними процесами, характеризуються швидкоплинністю, а тому найчастіше відтворення або новоутворення соціальних спільнот сучасності відбувається на підставі емоційних рішень, нерідко в процесі стихійних масових процесів — як правило протестного характеру. Проте найбільше питання полягає в тому, а що саме викликає масовий емоційний відгук?

Насамперед, коли йдеться про масовий, емоційний, найчастіше стихійний процес відновлення соціальності, то йдеться про революцію, яка в класичному розумінні постає, як відновлення політичних прав і свобод. Проте революційні події початку ХХІ століття, зокрема дві українські революції, демонструють відсутність визначеного політичного класу, чи просто сталої соціальної групи, яка ставала б своєрідним локомотивом революційних перетворень. В опитуванні фонду «Демократичні ініціативи» йдеться про більше десятка різних соціальних груп населення, які брали активну участь у протестах на Майдані Незалежності під час Революції Гідності, серед яких немає явного фаворита. Проте було встановлено, що більшість учасників мали вищу освіту (62,7%) і не мали стосунку до якихось партій чи гро-

мадських організацій (91,8%). Таким чином, не має сенсу говорити про провідну роль якоїсь політичної сили. Що й не дивно, оскільки сучасні суспільства характеризуються рухливістю будь-яких ідентичностей, у тому числі й політичних. На індивідуальному рівні нестійкість ідентичності людської особистості виливається в розмитість її свободи і відповідальності, про що писав М. Попович [4, с. 380–381].

На відміну від політичних, індивідуальні права й свободи відіграють майже вирішальну роль у тому чи сформується масовий протест, що згодом може перерости в революцію, чи ні, чи відбудеться солідаризація індивідів, що сформує як нове розмежування, так і нову єдність. І звернення до українських подій 2013–2014 років, знову ж таки, підтверджує це припущення. Майже 70 відсотків учасників тих подій вийшли на протест через «жорстоке побиття демонстрантів» [2]. Назва, що закріпилася за тими подіями як Революція Гідності, красномовно зафіксувала головний виклик тих днів — право на повагу до людської гідності. У зв'язку з цим, хочеться згадати одну публікацію М. Поповича, що вийшла друком після Помаранчевої революції 2004 року, але з такими пророчими й актуальними для останніх революційних подій припущеннями:

Революція відбулась тому, що влада брутально вразила людську гідність. Революція мине, а гідність залишиться. І відповідати майбутнім президентам і прем'єрам не тільки перед парламентами, а й перед гідністю українського народу — вічним Майданом [3, с. 4].

Таким чином, зважаючи на характерні риси сучасних трансформаційних процесів, що викликані глобалізацією, найбільш широкою платформою для соціальних процесів стають соціальні рухи за індивідуальні права й свободи, які дають більше можливостей (ступенів свободи) при формуванні нових соціальних ідентичностей. Тож солідаризація індивідів не обмежується існуючими спільнотами, як у разі реалізації політичних прав і свобод, а базується на правах людини, що своєю чергою, значно підвищує індивідуальну відповідальність за прийняті рішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арендт Х. Джерела тоталітаризму : пер. з англ. / Х. Арендт. — Київ : Дух і літера, 2002. — 539 с.
2. Поліщук Н. Обличчя Євромайдану (соціальний портрет учасників протестів) [Електронний ресурс] : (соціальний портрет учасників

протестів) / Н. Поліщук / Infolight — Інформаційно-аналітичний центр. — Режим доступу : <http://infolight.org.ua/content/oblichchya-ievromaydanu-socialniy-portret-uchasnikov-protestiv> (дата звернення 25.10.2018). — Назва з екрану.

3. Попович М. Перед вічним Майданом / М. Попович // Критика. — 2005. — № 3 (89). — С. 2-4.
4. Попович М. Філософія свободи. Философия свободы / М. Попович. — Харків : Фоліо, 2018. — 524 с.

Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України
Харківська обласна державна адміністрація
Управління культури і туризму
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ОКЗ «Національний літературно-меморіальний
музей Г.С. Сковороди»

ТВОРЧІСТЬ Г.С. СКОВОРОДИ
ЯК МЕТАТЕКСТ
УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ.
ПАМ'ЯТІ
МИРОСЛАВА ПОПОВИЧА

Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України
Харківська обласна державна адміністрація
Управління культури і туризму
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ОКЗ «Національний літературно-меморіальний
музей Г.С. Сковороди»

ТВОРЧИСТЬ Г. С. СКОВОРОДИ ЯК МЕТАТЕКСТ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ. ПАМ'ЯТІ МИРОСЛАВА ПОПОВИЧА

*Матеріали XXVI Харківських міжнародних
сковородинівських читань
(28–29 вересня 2018 року)*

Харків
«Майдан»
2018

ЗМІСТ

Анатолій Єрмоленко. Мирослав Попович: філософія порозуміння ... 3

Г. СКОВОРОДА: ФІЛОСОФ, ПОЕТ, МОРАЛІСТ, ПРОРОК? ПРОБЛЕМИ ОСМИСЛЕННЯ СПАДЩИНИ ВЕЛИКОГО УКРАЇНЦЯ

Георгий Панков. Персоналистические аспекты в сквородиновском «Наркисе»	12
Віктор Чернишов. Вчення Григорія Сковороди про два роди людського знання	23
Олена Титар. Спадщина Г. С. Сковороди у модерному світі: принципи дискурсивного та символічного пізнання	28
Сергей Голиков. Философское наследие Г.С. Сковороды в контексте становления харьковской университетской философии XIX в.	36
Володимир Абаши́н. Г.С. Сковорода та німецький пієтизм	47
Антоніна Кривич, Валерій Бушнов. Значення духовної спадщини Григорія Сковороди для побудови гармонійного суспільства щасливих людей	53
Володимир Шелухін. Між просвітленням і Просвітництвом: чи був Сковорода соціальним утопістом?	60
Ганна Костенко. Г. Сковорода як пророк і мораліст української культури: питання імперського та національного.	68
Василь Новаковець. Григорій Сковорода — предтеча євангельського пробудження в Україні	74
Тетяна Радіоненко. Елементи народного фольклору у прозових творах Григорія Сковороди	77
Юрій Гаврилюк, Микола Горін, Іван Гришин, Людмила Кравченко, Наталія Мицай, Тамара Поліщук, Олександр Трунов. Концепція «Філософського саду» Григорія Сковороди та її реалізація в авторських проектах	85
Вікторія Куценко. Аскетичний досвід у житті людини	93

Шаповал Володимир Миколайович, доктор філософських наук, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ

Шелухін Володимир Анатолійович, асистент кафедри соціальних структур та соціальних відносин факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Шлемкевич Світлана Любомирівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології та культурології НЛТУ України

Щедрін Анатолій Трофимович, доктор наук з культурології, кандидат філософських наук, професор кафедри філософії та політології, Харківська державна академія культури

ЗМІСТ

Анатолій Єрмоленко. Мирослав Попович: філософія порозуміння ... 3

Г. СКОВОРОДА: ФІЛОСОФ, ПОЕТ, МОРАЛІСТ, ПРОРОК? ПРОБЛЕМИ ОСМИСЛЕННЯ СПАДЩИНИ ВЕЛИКОГО УКРАЇНЦЯ

Георгий Панков. Персоналистические аспекты в сквородиновском «Наркисе»	12
Віктор Чернишов. Вчення Григорія Сковороди про два роди людського знання	23
Олена Титар. Спадщина Г. С. Сковороди у модерному світі: принципи дискурсивного та символічного пізнання	28
Сергей Голиков. Философское наследие Г.С. Сковороды в контексте становления харьковской университетской философии XIX в.	36
Володимир Абаши́нік. Г.С. Сковорода та німецький пієтизм	47
Антоніна Кривич, Валерій Бушинов. Значення духовної спадщини Григорія Сковороди для побудови гармонійного суспільства щасливих людей	53
Володимир Шелухін. Між просвітленням і Просвітництвом: чи був Сковорода соціальним утопістом?	60
Ганна Костенко. Г. Сковорода як пророк і мораліст української культури: питання імперського та національного.	68
Василь Новаковець. Григорій Сковорода — предтеча євангеліського пробудження в Україні	74
Тетяна Радіоненко. Елементи народного фольклору у прозових творах Григорія Сковороди	77
Юрій Гаврилюк, Микола Горін, Іван Гришин, Людмила Кравченко, Наталія Мицай, Тамара Поліщук, Олександр Трунов. Концепція «Філософського саду» Григорія Сковороди та її реалізація в авторських проектах	85
Вікторія Куценко. Аскетичний досвід у житті людини	93

<i>Надія Вандишева-Ребро, Марина Міщенко. Ставлення до праці в українській культурі: від «сродності» в філософії Г. С. Сковороди до сучасних інтерпретацій. ....</i>	102
<i>Лідія Газнюк, Михайло Бейлін. Мудрість в екзистенціальних вимірах людського буття .....</i>	109
<i>Олена Сук. Біблія — основа філософії Григорія Сковороди .....</i>	116

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА, ПОГЛЯД КРІЗЬ СТОРІЧЧЯ: СКОВОРОДА І СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

<i>Богдан Завідняк. Петрарчині мотиви у творчості Григорія Сковороди .....</i>	121
<i>Анатолій Щедрін. Валеологічний космізм Данили Велланського: філософсько-культурологічні виміри .....</i>	140
<i>Василь Кремень, Дмитро Мазоренко, Сергій Заветний, Олександр Пономарьов. Людське спілкування як текст філософської рефлексії .....</i>	151
<i>Іван Толстов. Внесок Б. Кістяківського у розвиток української національної культури .....</i>	162
<i>Олександр Матковський. Значення науково-дослідних студій І.І. Огієнка з історії української культури (за матеріалами розвідки «Українська культура») .....</i>	169
<i>Наталія Моїсєєва, Юрій Кобченко. Структура природно-краєзнавчого комплексу .....</i>	172
<i>Володимир Петрушов. «Нерелігійних людей немає, а є тільки такі, в яких релігійне почуття нерозвинене» .....</i>	178
<i>Світлана Шлемкевич. Про необхідність збереження навчальної дисципліни «Історія української культури» у закладах вищої освіти України .....</i>	184

ФІЛОСОФІЯ ТЕКСТУ: ЛІНГВОФІЛОСОФІЯ, КУЛЬТУРНА СЕМАНТИКА, ЛОГІКА І ТЕКСТОЛОГІЯ

<i>Владимир Шаповал. Реальность и текст: философские заметки .....</i>	190
<i>Ольга Гайдамачук. Запитання як засіб філософування .....</i>	198
<i>Ярослав Москвін. Література як практика себе крізь століття .....</i>	205
<i>Анатолій Малівський. Філософська революція Декарта: Гегелівська рецепція .....</i>	208

<i>Ігор Козюра. Постаць Г. Сковороди в житті і творчості письменників Полтавщини, лауреатів Національної премії імені Т. Г. Шевченка</i>	218
<i>Геценко Т. П. Мовностильова культура імпровізаційного творення українського народного героїчного епосу (дум)</i>	224
<i>Наталія Овчаренко. Антропологічна складова лінгвофілософії В. фон Гумбольдта</i>	235

«БУТИ ЛЮДИНОЮ»: ЗАПОВІТ ВІД МИРОСЛАВА ПОПОВИЧА

<i>Іван Карпенко. Чуттєво-емоційна зумовленість формування світоглядних орієнтацій особистості в процесі комунікації.</i>	240
<i>Михайло Бойченко. Гідність людини — у подоланні небуття</i>	250
<i>Катерина Карпенко. XXIV Всесвітній філософський конгрес «Вчитися бути людиною» (13–20 серпня 2018 р.) у контексті заповіту Мирослава Поповича</i>	260
<i>Тетяна Цимбал. Героїзм в етичному та екзистенційному вимірах у філософії Мирослава Поповича</i>	265
<i>Олександр Чаплигін. Свобода як буття у світі своїх (до філософсько-етичних пошуків Мирослава Поповича)</i>	275
<i>Валерія Санага. Гуманистический рационализм М.В. Поповича как пример практически ориентированной философии</i>	284
<i>Алла Гужва. Вільна людина і межі солідарності.</i>	292
<i>Олег Перепелиця, Ольга Храброва. Перевертень: одвічне повернення людини/звіра.</i>	296
<i>Олександр Тягло, Тетяна Воропай. Як бути людиною у сучасному світі? Пам'яті Мирослава Володимировича Поповича</i>	303
<i>Автори</i>	310